

Az állami információpolitika alkotmányos korlátai

Minden államnak szükségszerűen volt és van információpolitikája,^[1] mely az egyes társadalmi alrendszerek (beleértve az állami igazgatást is) működéséhez szükséges adatok gyűjtését, tárolását, rendszerezését, nyílt bemutatását vagy éppen elrejtését és egyéb felhasználását rendszerezi és szabályozza. Az állami információpolitika demokratikus környezetben jogilag szabályozott alkotmányos korlátok között működik. Montesquieu újszerűsége a francia felvilágosodás korában részben abból állt, hogy nem jogászi érveket használt, szemlélete inkább a későbbi politikai szociológiához hasonló, mikor a társadalmi szerveződés általános törvényeit kereste.^[2] Elméletének lényege, hogy a szabadság abban az államban tartható meg leginkább, ahol egy kormányzati szerv sem monopolizálhatja a hatalmat, és így elkerülhető a despotizmus kialakulása – innen származik a fékek és ellensúlyok formulája. A montesquieu-i elméletet az állami információpolitikára vonatkoztatva leszögezhető, hogy az információ monopolhelyzetet eredményező kezelése, illetve (akár az állami, akár a privátszférában történő) felhalmozása mindenképpen elkerülendő és korlátok (valamint garanciák) közé szorítandó.

A *normatív alkotmányosság* követelménye alapján az alkotmány alapelveinek és tételes előírásainak a belső normarendszer minden szintjén érvényesülnie kell. A modern jogrendszerekben az alkotmányellenesség folyamatos kiszűrésének feladatát az alkotmánybíróságok látják el: az alapelvek kifejtése és értelmezése útján elősegítik, hogy azok tartalmilag is áthassák az egész jogrendet, és a konkrét alkotmányellenes előírásokat megsemmisítik.^[3] Az alkotmánybíráskodás tehát nem szűkíthető le az alapjogvédelmi bíráskodásra, hiszen az alkotmányossági viták eldöntéséhez az alkotmányi értékek alapjogi megfogalmazása mellett tekintettel kell lenni az alkotmányi értékek viszonyára, valós helyzetére, szerepére és tartalmára.

[1] Balogh Zsolt György-féle terminológia alapján (Balogh, 1998, 166.)

[2] http://www.ajk.elte.hu/HallgatoiInformaciok/TanszekekHirei/AllamEsJogelmelet/Allamtan%20TK/1_Kotet/I_II_VI%20fejezet.pdf, 2010-07-06

[3] Bitskey, 1997, 16.

Az információkezelés alkotmányos korlátait nemzeti szinten kikényszerítő szervezetek között így első helyen az alkotmánybíróságot és az információs jogokra szakosodott ombudsmant (más helyütt információs biztost vagy hatóságot) kell érteni. Európai szinten hasonló szerepet tölt be az Európai Emberi Jogi Bíróság, de „alulról jövő kezdeményezésként” nem elhanyagolható jelentőségű az adatvédelmi audit vagy a belső adatvédelmi felelősök (*data protection officers*) tevékenysége sem.

Jelen tanulmány a német és magyar alkotmánybíróság, valamint az Európai Emberi Jogi Bíróság információs jogokat érintő legfontosabb döntéseit veszi számba és végül kitér az ún. közszereplőkkel kapcsolatos információk nyilvánosságának alkotmánybírósági és európai emberi jogi értelmezésére is.

1. A NÉMET ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG DÖNTÉSEI

1951-ben kezdte meg működését az adatvédelmi szempontból igen aktívnak minősíthető német Szövetségi Alkotmánybíróság, mely az ún. népszámlálási ítélet óta Európa és Magyarország számára példamutató és igen szigorú értelmezési gyakorlattal szolgál.

1983-as népszámlálási ítéletében^[4] (BVerfGE 65) óriási horderejű döntést hozott, mikor az alaptörvényben egyébként explicite nem szereplő személyes adatok védelméhez való jogot az általános személyiség-védelem anyagából vezette le. Önállóan védendő jogintézményként, valamint alkotmányos alapjogként definiálta az információs önrendelkezési jogot. Az ügy tárgya egyébként az 1983-as népszámlálási törvény volt, mely alapján a személyazonosító, foglalkozásra és munkahelyre vonatkozó adatok összekapcsolhatók lettek a lakcímnnyilvántartással, valamint anonimizált formában ugyan, de az adatokat közigazgatási szervek is felhasználhatták volna. Az alkotmánybíróság szerint mind az egyén önrendelkezési jogára, mind a demokratikus társadalomra veszélyes lehet az a helyzet, melyben a polgár nem tudhatja, hogy ki, mikor és milyen alkalomból tájékozódhat, és mit tudhat meg róla. A személyiségi jogot értelmezve az ítélet megállapította, hogy az magában foglalja az egyénnek az önrendelkezés eszméjéből fakadó illetékességét annak alapvető eldöntésére, mikor és milyen mértékben fedi fel életének részleteit. Egyértelmű, hogy a német határozat eszmeiségéből és indokolásából a magyar „*személyi számos*” határozat nagymértékben merít.

2006-ban a testület úgy döntött, hogy a számítógépes adathordozón (*Festplatte*) tárolt **internetes kommunikációs adatokra** – bár a távközlési titok kategóriáján kívül esnek – érvényesíthető az információs önrendelkezési jog (és mellesleg a magánlakás sérthetlenségének) védelme. (2BvR 2099/04)

[4] <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv065001.html#Rn003>, magyarul megjelent: Informatika-Jog-Közigazgatás, Nemzetközi Dokumentumok, Infofilia, Budapest, 1991, I. kötet, 6.1-6. 39 oldal

2006-ban a terrorizmus elleni harc jegyében a német jogalkotó módosította a rendőrségi törvényt. A német alkotmánybíróság a preventív célú számítógépes nyomozás (*Rasterfahndung* – gépi nyilvántartások összevetése bűnözői vagy terrorista profilszerzés érdekében) módszere alkalmazásának észak-vesztfáliai jogi szabályozását éppen azért nyilvánította alkotmányellenesnek, mert a 2001. szeptember 11-e utáni ún. „alvó terrorista ügynökök” felderítése nem kapcsolódott semmilyen konkrét és magasabb rendű jogi tárgy veszélyeztetéséhez. (BVerf.GE 1 BvR 518/02) Németországban sem egységesek azonban a vélemények: Evelyin Haas bírónő különvéleményében utalt arra, hogy a veszély eltűnt, mert a legtöbb rekord azonnal újra automatikusan megsemmisítésre kerül, a „*legtöbb érintett személy*” alapjogát az intézkedés nem érinti, azon személyek esetében pedig, akiket az adatrögzítés és adategyeztetés érint, mindez „*kisebb intenzitású*”.^[5]

2007-ben a **titokban végzett apasági vizsgálat** illegális és alkotmányellenes mivoltáról döntött a testület, valamint arról, hogy a nyilatkozattételre jogosult anya (vagy a nyilatkozattételre jogosult érintett gyermek) hozzájárulása nélkül végzett apasági teszt eredménye bírósági eljárásban törvényes bizonyítékként nem használható fel. (1BvR 421/05)

2008. március 11-i ítéletében az alkotmánybíróság alkotmányellenesnek és a személyiségi jogokat sértő gyakorlatként minősítette^[6] (1 BvR 2074/05) az általános, konkrét cél nélküli, teljes és **automatizált gépjármű-rendszámadatokat átvilágítását**, vagyis az összes elhaladó autó rendszámainak válogatás nélküli beszkennelését. Hessen tartományban különösen sokat költöttek 2007-ben a rendszerre (a kilenc új készülék darabja 300 000 Euróba került), de a több mint egy millió felvétel csupán 300 találatot eredményezett, és ezek kétharmada is csak a gépjármű kötelező biztosítás hiányát leplezte le.

* A német alkotmánybíróság ítéletét követő évben a tagállami szabályozás (Brandenburg és Thüringia tartományok kivételével) még mindig alkotmányellenes. Brandenburg és Thüringia tartományokban az alkotmányos elveknek megfelelő, Berlinben egyértelműen alkotmányesértő, a legtöbb tartományban egyes elemekben alkotmányellenes a szabályozás. A fehérrel jelzett helyeken nincs ilyen jellegű norma. Forrás:<http://www.auto-motor-und-sport.de/service/kommentar-voller-datendrang-1325474.html> (2009. május 22.)

[5] Möllers - Ooyen, 2003, 265., valamint Bull, 2005, 280. oldaltól

[6] http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rs20080311_1bvr207405.html, 2010-03-02

2008-ban a karlsruhe-i testület egy nem kodifikált új alapjogot definiált, amit a köznyelv „IT alapjognak”, „számítógép-alapjognak”, a „digitális intimszféra alapjának” is nevez. Az **informatikai rendszerek on-line átvilágítása** előzetes bírói engedély nélkül sérti ezen rendszerek működésének integritását és a bizalmi elvet, így a személyiségvédelmi anyajogot és az információs önrendelkezési jogot is. (1BvR 370/07 és 1BvR 595/07)

2. A MAGYAR ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG DÖNTÉSEI

„...Magyarországon az adatvédelem és az aktanyilvánosság ügye továbbra is a szabadságjogok érvényesülésének kiemelt, szimbolikus területe maradt. A személyi szám eltörlésének – mint a portugál alkotmányban is – elsősorban szimbolikus szerepe volt. Az itt lefektetett alapelvek és attitűd akkor is érvényesek maradnak, és az emberek akkor is számon tartják őket, amikor a technikai fejlődés már rég újabb, és más problémák elé állítja az adatvédelmi jogot. Bár meg kell mondani, hogy Magyarországon az Alkotmánybíróságnak még hosszú évekig küzdenie kellett az állami bürokráciával és a törvényhozással, amely a személyi számmal való adat-összekapcsolásban látta számos társadalmi baj megoldását. Az Alkotmánybíróság már a kezdetekben az európai standardokkal való összehangra ügyelt – az információs önrendelkezési jog definiálásában például a német alkotmánybíróságot követte. Sőt ezt az irányvonalat tartja fenn most is...” (Sólyom László köztársasági elnök köszöntője az Európai Adatvédelmi Hatóságok Budapesti Tavaszi Konferenciáján, 2006. április 5-én)

A normaszöveg és az Alkotmánybíróság az értékhierarchiában kiemelkedő szerepet szán (többek között) az emberi méltóságnak, a véleménynyilvánítás, az információszerzés és az információterjesztés szabadságának.^[7] Az alapjog-korlátozás legfontosabb^[8] módszertani korlátja a lényeges tartalom sérthetetlensége. (Alkotmány 8.§ (2) bek.) Az Alkotmánybíróság az alapjog tartalmát csak kivételes esetben határozza meg abszolút módon (például a halálbüntetés kapcsán az élethez való jog esetében), általában relatív módon történik a megállapítás a korlátozás szükségessége-arányossága mérce segítségével.^[9] Így például a vagyonebevallás törvényi szabályozását alkotmányellenesnek mondta ki a testület, mert a törvényhozó által megjelölt célra – az adócsalás megelőzésére – az eszköz alkalmatlan volt, és az ehhez a megjelölt alkalmatlan célhoz képest a magánszférához és a személyes adatok védelméhez való jogot a jogszabály aránytalanul korlátozta volna. 1990 októbere óta az alapjog-korlátozás alkotmányosságának állandó kritériuma, hogy a korlátozásnak kényszerítő okból és arányosan kell történnie, az arányosság követelménye így magába foglalja a legkevésbé korlá-

[7] Ádám, 1998, 72.

[8] Sólyom László az ún. alapjogi teszt mellett megkülönböztet egyéb viszonyítási kritériumokat is pl. jogállamiság, demokrácia, diszkrimináció-tilalom, egyes ügycsoportokra szabott mércék, minimális standardok, kontextuális követelmények stb. (lásd Sólyom, 2001, 402–441.)

[9] 2/1990. (II.18.) AB határozat, 64/1993. (XII.22.) AB határozat, 11/1992. (I.30.) AB határozat

tozó és legalkalmasabb eszköz igénybevételének kötelezettségét (például 7/1991. (XII.28.) AB határozat, 8/1991. (III.5.) AB határozat).^[10]

A magyar Alkotmánybíróság megalakulása óta számtalan – 1990–2008 között majdnem száz – határozatában^[11] (nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő mértékben) foglalkozott az információs jogokkal, túlnyomó részben a személyes adatok védelméhez való joggal. Megkönnyítette helyzetét, hogy az információs jogok a rendszerváltást követően a magyar Alkotmányban explicit módon szereplő alkotmányos jogként lettek definiálva. Sólyom László szavai szerint „Az Alkotmánybíróság rendkívüli eréllyel lépett fel az adatvédelmi alapjogok és az információs szabadság mellett. Az adatvédelmi törvény tartalma végül is a személyiség-határozatot követi. Az Alkotmánybíróság nem adatvédelmi fundamentalista, s tisztában volt azzal, hogy a korlátlanul használható személyi szám alkotmányellenessé nyilvánításának elsősorban szimbolikus jelentősége van.”^[12]

Az Alkotmánybíróság határozottan kiáll azon értelmezés mellett, miszerint a két információs jog egymással szorosan összefügg, a személy autonómiájának két, egymást kiegészítő feltétele, melyeket egymásra tekintettel kell értelmezni. (ABH 1994.342,354)

A személyes adatok védelméhez való jog jelentéstartalmának kibontásánál az Alkotmánybíróság fontos értelmező szerepet folytatott.^[13] (20/1990. (X.4.) AB határozat, 15/1991. (IV.13.) AB határozat, 34/1994. (VI.24.) AB határozat, 60/1994. (XII.24.) AB határozat, 46/1995. (VI.30.) AB határozat) A testület az alapjogot nem hagyományos védelmi jogként, hanem aktív információs önrendelkezési jogként definiálta, melynek legfontosabb tartalma, hogy mindenki maga rendelkezik saját adatai felhasználásáról és nyilvánosságra hozataláról. Egy demokratikus jogállamban biztosítani kell az emberi méltóság védelmét és a személyiség szabad kibontakoztatását, ezért az információs önrendelkezési jog csak törvény alapján korlátozható.

A másik oldalon az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint a szabad véleménynyilvánítás anyajoga felöleli a közérdekű adatok megismeréséhez való jogot és az információk megszerzésének szabadságát. (ABH 1994.342.354) A közérdekű adatok nyilvánossága és az adatokhoz való hozzáférés a demokratikus jogállamiság alapvető alkotmányos biztosítója, másrészt előfeltétele a szabad véleménynyilvánításhoz való jog gyakorolhatóságának, amivel egyébként szorosan összefügg. (ABH 1994.177,185)

A számtalan elképzelhető felosztási kritériumrendszer mellett álláspontom szerint a vonatkozó határozatok – tárgyakat és céljukat tekintve – a következő ismérvek alapján is kategorizálhatók:

A.) az információs jogok alkotmányos alapjogi értelmezési keretének megteremtése (pl. „személyi számos” AB határozat)

[10] Sólyom, 2001, 396.

[11] Lásd függelék

[12] Sólyom, 2001, 468.

[13] Chronowski, 2005, 214.

B.) a politikai-jogi rendszerváltással összefüggő elvi döntések (pl. „III/III-as” AB határozatok)

C.) az információs jogok részletes jogi értelmezése és elemzése (pl. a szexuális adatokra vonatkozó vagy a bűnügyi nyilvántartással foglalkozó AB határozat), ideértve a Sólyom László által „személyes adatokat védő rutinyekek”,^[14] valamint az önkormányzati nyilvánosság és a közhitelű nyilvántartások nyilvánosságának kérdéseit.

D.) a jogalkotással összefüggő kodifikációs kérdések (általában a törvényi szintű felhatalmazást vizsgáló AB határozatok)

Ehhez a rendszerezéshez kapcsolódó néhány reprezentáns konkrét példa:

A.) 1. A magyar adatvédelmi jog történetében mérföldkőnek számított az ún. „személyi számos” 15/1991. (IV. 13.) AB határozat,^[15] mely alapvetően Dr. Sólyom László, az Alkotmánybíróság első elnökének nevéhez köthető és mely tagadhatatlanul meghatározta az egy évvel később hatályba lépő adatvédelmi törvény kereteit és koncepcióját, mikor kimondta, hogy

- személyes adatot feldolgozni (az adatfeldolgozás minden egyes szakaszában) csak pontosan meghatározott, bejelentett és közhitelűen rögzített jogszerű célra szabad (célhoz kötöttség elve)
- személyes adatok meghatározott cél nélküli, tetszőleges jövőbeni felhasználásra való gyűjtése és feldolgozása alkotmányellenes (készletező adatgyűjtés tilalma)
- a korlátozás nélkül használható, általános és egységes személyazonosító jel alkotmányellenes (univerzális személyi szám tilalma)
- az állampolgár személyére, családi és egyéb körülményeire vonatkozó adatot csak az érintett állampolgár hozzájárulásával, illetőleg törvényben meghatározott esetben lehet nyilvánosságra hozni (információs önrendelkezési jog).

Az indokolásból kiemelendő az a nem-jogászok számára is az adott történelmi helyzetben egyébként jól „emészthető” lényegi rész, melyet – véleményem szerint – a közvélemény előtt sajnós nem megfelelően kommunikáltak és amely a személyi szám használatának a magánszférára gyakorolt „zsugorító” hatásával foglalkozik. A különböző nyilvántartásokból „összeollózott” személyiségprofil szükségszerűen torz és igazságtalan döntésekhez vezet. *„A nagy mennyiségű összekapcsolt adat, amelyről az érintett legtöbbször nem is tud, kiszolgáltatja az érintettet, egyenlőtlen kommunikációs helyzeteket hoz létre. Megalázó az olyan helyzet, és lehetetlenné teszi a szabad döntést, amelyben az egyik fél nem tudhatja, hogy partnere milyen információkkal rendelkezik róla.”* Ráadásul, ha az univerzális azonosítót a nem-állami szféra is használhatja, az állam még messzebbre terjesztheti ki az egyén feletti ellenőrzését. A határozat nemzetközi körképet is ad, a mintaadó német példát külön kiemelve.

[14] Sólyom, 2001, 466.

[15] 983/B/1990, közzétéve a Magyar Közlöny 1991. évi 39. számában

2. Az azonosító adatok használatával az Alkotmánybíróság később is több határozatában foglalkozott (például 29/1994. (V.20.) AB határozat: két személyazonosító jel használata ugyanarra a célra alkotmányellenes, ezért a személyi számot törölni kell a társadalombiztosítási nyilvántartásokból, és nem szerepelhet a szabálysértési határozatokban sem.)

3. Az Alkotmánybíróság a közösség elleni izgatás büntetőjogi tilalmáról szóló 30/1992 (V.26.) AB határozatában mondta ki először, hogy az információszabadság a kommunikációs alapjogok közé tartozik. A jog lényeges tartalmát ugyanakkor először az önkormányzati ülések és dokumentumok nyilvánosságáról szóló 32/1992. (V.29.) AB határozatban fejtette ki részletesen: „A közérdekű információkhoz való szabad hozzáférés lehetővé teszi a választott népképviselői testületek, a végrehajtó hatalom, a közigazgatás jogszerűségének és hatékonyságának ellenőrzését, serkenti azok működését”.

B. Az egyes fontos tisztségeket betöltő személyek ellenőrzéséről és a Történeti Hivatalról szóló 1994. évi XXIII. törvény vizsgálatára több esetben (60/1994. (XII. 24.) AB határozat, 18/1997. (III. 19.) AB határozat, 23/1999. (VI. 30.) AB határozat) is sor került. Megfigyelhető, hogy a diktatórikus rendszerek bukását közvetlenül követően az egyik legnagyobb vitát provokáló kérdés a „múlttal való szembenézés”, a titkosszolgálati iratok nyilvánossága. Így volt ez a volt szocialista országokban (pl. Lengyelország) vagy akár a Dél-Afrikai Köztársaságban is, ahol az apartheid rendszer bukása után a biztonsági szolgálatok iratanyagának nyilvánosságot tette legjobban próbába az új információszabadságtörvényt.

A magyar törvény eredeti alapkoncepciója az volt, hogy kötelezővé tette meghatározott állami tisztségviselők és más fontos tisztségek betöltőinek ellenőrzését abból a szempontból, hogy e személyek a jogállam kialakulása előtt végeztek-e (belső reakció-elhárító) állambiztonsági tevékenységet; kaptak-e döntéseikhez az állambiztonsági szervektől adatokat; illetve tagjai voltak-e a karhatalmi alakulatnak, a Nyilaskeresztes Pártnak. Ha a vizsgálat során valakiről ezeket a tényeket megállapítják, akkor az ellenőrzés eredményét nyilvánosságra hozzák, kivéve, ha az ellenőrzött személy tisztségéről lemondott. Mindez azt jelentette, hogy a törvény attól függően minősítette az ellenőrzött személy bizonyos adatait közérdekűvé, hogy a személy a politikai közéletben részt vesz-e, a közvéleményt alakítja-e. Az első alkotmánybírósági határozat 1994-ben ezt az alapkoncepciót kitágította: felvetette az alkotmányellenes nyilvántartások és az ezekben foglalt adatok jogi sorsa általános rendezésének kérdését, és – alkotmányellenességet előidéző mulasztást megállapítva – felhívta a törvényalkotót, hogy mind a megfigyeltet, mind az ügynökök információszabadsági jogát biztosítsa. Az 1996-os törvénymódosítás ezt a mulasztást próbálta orvosolni, valamint speciális levéltárként létrehozta a Történeti Hivaltalt.

Az 1999-es határozat ehhez képest kimondta, hogy nem minősített adat esetén is, illetve ha az adat nyilvánosságra hozatalát törvény nem is korlátozza, csak a levéltári törvényben meghatározott határidők letelte után hozhatók nyilvánosságra azok a személyes adatok, amelyek a volt állambiztonsági szervek és elődeik „szigorúan titkos” állományú tisztjeinek, illetve hálózati személyeinek nevét, természetes személyazonosító adatait tartalmazzák.

Meg kell még itt említeni az akkor hatályos levéltári jogra gyakorolt „legradikálisabb” hatású 34/1994. (VI.24.) AB határozatot (alkotmányellenes az állami tulajdonba vett pártiratok kutatásának miniszteri engedélyhez kötése), mely együtt és egymásra ható (korlátozó) relációkban vizsgálta a levéltári anyagokban biztosított kutatási szabadságot, a személyes adatok védelméhez való jogot és az információszabadságot.^[16]

C. 1. A 65/2002. (XII. 3.) AB határozat a szexuális szokásokra vonatkozó adatokat kiveszi az egészségügyi adat kategóriájából^[17] és a közegészségügyi-járványügyi érdekből végzett kötelező adatkezelés kivételével a gyógykezelés során történő, szexuális szokásokra irányuló adatfelvételt – a nemi betegségek kivételével – alkotmányellenesnek minősíti. Dr. Németh János párhuzamos indoklásában nem a célhoz kötött adatkezelés követelményének megsértését, hanem a „szexuális szokás” megfogalmazást minősíti alkotmányellenesnek. Dr. Harmathy Attila alkotmánybíró – a magánjogi dogmatika védelmének jegyében – különvéleményében az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára hivatkozva szigorúan elválasztja a személyes adatok és a magántitok védelmét egymástól és negatívan értékeli, hogy „*az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatában nem alakultak ki elvek a magántitok önálló (személyes adatok védelmétől független) védelmére.*”

2. „A személyes adatokat védő rutinügyek közül” Sólyom László módszertanilag példásnak minősítette a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvény által a pénzintézetek számára a rendőrség felé előírt jelentési kötelezettség szabályozását. (24/1998. (VI.9.) AB határozat)

3. Az Alkotmánybíróság a közérdekű adatok nyilvánosságához való jogot kiterjesztően értelmezte (32/1992.(V.29.9 AB határozat), mikor egyrészt az adatkört tágította (például az önkormányzati adatoknál^[18] az előterjesztések, törzs- vagyon, zárszámadási rendelet stb. vonatkozásában), illetve megfordította a bizonyítási terhet az adatok közzétételének megtagadása esetén,^[19] másrészt kimondta a közhiteľ nyilvántartások (ingatlan-nyilvántartás) nyilvánosságának elsőbbségét.^[20] Az országgyűlési képviselők vagyonynyilatkozatáról pedig megállapította, hogy vonatkozik rá a közérdekű adatok nyilvánosságához való jog.^[21]

[16] Majtényi, 2003, 622.

[17] 1049/B/1997, közzétéve a Magyar Közlöny 2002. évi 149. számában

[18] 19/1995. (III.28.) AB hat.

[19] Sólyom, 2001, 468.

[20] 15/1995. (III.13.) AB Határozat

[21] 30/1997. (IV.29.) AB határozat

D. A kötelező adatkezelést előíró jogi norma szintjének vizsgálatára számos esetben sor került, a 47/2003. (X.27.) AB határozat külön kiemelte, hogy „az Alkotmány 59. § (2) bekezdésének tartalmából következően a személyes adatok védelmére vonatkozó jogi szabályozás törvényi szintű rendezést kíván meg. A célhoz kötött adatgyűjtés tilalma, illetve az adatgyűjtés jogosultsága tekintetében fennálló joghézag pedig nem kerülhető meg tényleges adatgyűjtést feltételező módszerekre vonatkozó belső utasítások igénybevételével.”^[22]

3. AZ EURÓPAI EMBERI JOGI BÍRÓSÁG INFORMÁCIÓS JOGOKKAL KAPCSOLATOS ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLATA^[23]

A Strasbourgban székelő bíróság az 1950-es „Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről”, vagy röviden az Emberi Jogok Európai Egyezménye betartásának felügyeletére létrehozott bíróság. Az Egyezménynek az Európa Tanács mind a 47 tagja részese, így ezen államokkal szemben magán-személyek vagy a többi részes állam nyújthat be keresetet emberi jogi sérelmek miatt.

Az Egyezmény a személyes adatok védelméhez való jogról közvetlenül nem rendelkezik, de a 8. cikkely a *privacy*-védelemről igen:

8. cikk a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogról^[24]

1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.

2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.

A Bíróság az Egyezményt alkalmazza és értelmezi is azt, az értelmezés lehetőségét maga az Egyezmény biztosítja, ennek köszönhető, hogy a 8. cikk fogalmi körébe tartozó esetek köre egyre szélesebbé válik.^[25] Az adatvédelmi témák ugyanakkor csak nagyon kis szeletét képezik ennek az ügýtípusnak, a mintegy tízezer ügyből csupán 30-35 adatvédelmi tárgyú, de ezek is javarészt a 8. cikk alapján kerülnek elbírálásra azzal, hogy minden olyan esetben, amikor a panaszos bizonyos információkhoz kíván hozzáférni, igazolnia kell, hogy az igényelt információk közvetlen és azonnali kapcsolatban állnak magán- illetve családi életével.

[22] A gyakorlatot áttekinti: 22/2004. (VI. 19.) AB hat., ABH 2004, 367, 370, 371 és 47/2008. (IV.17.) AB hat. 56/B/1999

[23] Forrás: <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/search.asp?sessionId=37968496&skin=hudoc-in-en>, 2010-03-02

[24] <http://www.lb.hu/egyezmeny.html>, 2010-03-02

[25] Grád, 2005, 373.

Nem volt nehéz bizonyítania a keresett adatok magánéleti jellegét annak a brit panaszosnak, akinek a brit hatóságok még az általa kezdeményezett bírósági eljárás alapján sem engedtek betekintést az állami gondozásával összefüggő irataiba. A Bíróság hangsúlyozta, hogy a betekintés más érintett személy engedélyétől való függése nem jelent aránytalan beavatkozást a kérelmező magánéletébe. Aránytalan korlátozásnak minősül ugyanakkor az a brit szabályozás, mely arra az esetre, ha az engedélyező személy nem volt fellelhető, megtiltotta a betekintést. Ilyenkor biztosítani kell vagy a betekintést, vagy a bíróság által történő jognyilatkozat-pótlás lehetőségét. (*Gaskin v. the United Kingdom judgment of 7 July 1989, Series A no.16*)

Nem állapította meg a Bíróság a 8. cikk sérelmét az 1950-es években történt csendes-óceáni atomrobbantási kísérletek miatti sugárfertőzés okán keresetet indító brit katonák ügyében azért, mert bizonyítottan lett volna lehetőségük hazai bíróság előtt az egyébként nem nyilvános dokumentumok megismerésének kikényszerítésére. A Bíróság határozatában azonban utalt arra, hogy amennyiben az állam a társadalomra vagy annak egyes csoportjaira nézve veszélyeztető tevékenységet végez, úgy az érintetteket megilleti a jegyzőkönyvekhez való hozzáférés joga. (*McGinley and Egan v. the United Kingdom judgment of 9 June 1989, 10/1997/794/995-996*)

Szintén elutasította a Bíróság annak a svéd panaszosnak a keresetét, aki a hajózási múzeumban egy technikusi (közalkalmazotti) állást azért nem nyert el, mert a biztonsági ellenőrzés során a titkosrendőrség által gyűjtött információk ellene szóltak. A Bíróság a svéd szabályozás áttekinthető, alkotmányos garanciákat is tartalmazó rendszerére tekintettel ezt a fajta magánéletbe történő beavatkozást nemzetbiztonsági okokból szükséges és arányos eszköznek tekintette (*Leander v. Sveden judgment of 26 March 1997, Series A no. 116.*)

Jellegzetes ügycsoportot alkotnak azok az ügyek, amelyekben hozzátartozók kívánnak hozzáférni eltűnt, elrabolt vagy megölt emberek sorsával összefüggő információkhoz (főleg Törökországból érkeznek ilyen tárgyú panaszok). A Bíróság több esetben kimondta, hogy mindenkinek joga van azokhoz az információkhoz hozzájutni, amely a hozzátartozójának sorsával összefüggésben a hatósági eljárás során keletkezett.

A veszélyeztető tevékenységekkel kapcsolatos (közérdekű) információkhoz való hozzáférés igénye tipikusan környezetvédelmi ügyekben merül fel. Dél-Olaszországból származott az a panasz, amelyben egy kisváros állampolgárai az alig egy kilométerre található vegyi üzem által kibocsátott vegyi anyagok összetételére voltak kíváncsiak. Az információkhoz való hozzáféréssel azt szertették volna kideríteni, hogy a város, illetve az állami igazgatás szervei mindent megtettek-e az állampolgárok egészségének védelme érdekében. A Bíróság kimondta, hogy az olasz hatóságoknak kötelességük az ilyen információkhoz való hozzáférés biztosítása, amennyiben ezt a kötelezettséget nem teljesítik, megsértik az Egyezmény 8. cikkét. (*Guerra and Others v. Italy, judgment of 19 February 1998, Reports 1998-I.,p.210*)

Az adatvédelmi ügyek sajátos típusa az orvosi adatok és dokumentumok védelme. Csak kivételes esetekben és garanciákkal körülbástyázott módon van

lehetőség orvosi adatok az adatkezelőtől való kikerülésére annak érdekében, hogy az érintettek magán- illetve családi életéhez fűződő joga sértetlen maradjon. A Z. kontra Finnország ügyben dolgozta ki a bíróság azokat a kritériumokat, amelyeket az orvosi adatok védelme során figyelembe kell venni. A tényállás szerint Z. férjhez ment X-hez, akit később erőszakos szexuális bűncselekmények elkövetésével vádoltak meg és az eljárás során fény derült arra, hogy a férj HIV pozitív vírushordozó. Kérdésként merült fel, hogy a cselekmények elkövetésekor a férfi vajon tudott-e fertőzöttségéről? Amennyiben nem, úgy „csak” a nemi bűncselekmények elkövetéséért felel, amennyiben azonban igen, úgy emberölés kísérlete miatt vonják felelősségre. A panaszos egyrészt sérelmezte, hogy az ő kezelőorvosai is kötelesek voltak vallomást tenni a bíróság előtt, másrészt, hogy a hatóságok az orvosi dokumentációit is lefoglalták. Tekintettel arra, hogy a bűnügyi eljárás tárgya a férj által történő megfertőzés vizsgálata volt és az eljárás a nyilvánosság kizárásával zajlott, a Bíróság a nyomós közérdek miatt a beavatkozást arányosnak ítélte meg. Két ponton azonban megállapították a 8. cikkely megsértését: a hatóságok az orvosi adatokat csak 10 évre titkosították (a felső határ 30 év), ugyanakkor nyomós érv nélkül a másodfokú ítéletben a panaszos nevét és a fertőzöttségének tényét nyilvánosságra hozták. (*Z. v. Finland judgment of 25 February 1997, Reports 1997-I., p.323*)

Egy másik fontos ügycsoport a képmáshoz való jog, valamint a zártláncú televízió-hálózatok (CCTV) működtetésének jogszerűsége. Az Egyesült Királyságban négymillió közterületi kamera működik, ami kiemelkedő szám, és az ügyek vizsgálatakor különös figyelmet kap a felvételek készítésének helye és módja. Ha valaki kilép az otthonából vagy bármely más magánterületről, a magánszféra védelmét továbbra is biztosítani kell számára, ami nem sérül, ha a térfelügyelő kamerák nem rögzítik az adatokat. Ha a közterületen működő kamera azonban rendszeresen vagy állandóan rögzít, akkor az adatkezelés érintheti a magánszféra védelmét. (*P.G. and J.H. v. the United Kingdom, no. 44787/98, Herbecq and Another v. Belgium, nos. 32200/96 and 32201/96, Commission decision of 14 January 1998, DR 92-A, p. 92*),

A Perry kontra Egyesült Királyság ügyben egy férfi sorozatos rablások gyanúsítottja volt, de többször megtagadta a rendőrség azon kérését, hogy felismerésre bemutatáson vegyen részt. Mivel a rendőrség ennek ellenére fontosnak tartotta, hogy a szemtanúk lássák az arcát, a rendőrségi biztonsági kamera által (tudta és beleegyezése nélkül) készített képét mutatták meg a tanúknak másik 11 férfiről készített felvételek között. A Bíróság végül megállapította az Egyezmény 8. cikkének megsértését. (*Perry v. the United Kingdom, no. 63737/00 judgment 17.July, 2003*)

Egy másik esetben egy angol férfi éjjel az utcán késsel a kezében felvágta az ereit, öngyilkos akart lenni. A térfelügyelő rendszer operátora mindezt látta és riasztotta a rendőröket, akik rögtön intézkedtek és az életveszélyes állapotban lévő sérültet kórházba szállították. A jelenetről készült felvételt a helyi televízióadó (350 000 átlag nézői számmal) a férfi arcának kitakarása nélkül nyilvánosságra hozta, amelyet aztán más tévétársaságok is átvettek. A Bíróság megállapította, hogy a felvételek nyilvánosságra hozatala az érintett magánélet-

hez fűződő jogát indokolatlan mértékben sértette. (*Peck v. the United Kingdom*, no. 44647/98 Judgment 28 January 2003)

Egy 2008-as, az Egyesült Királyságot érintő ügy tárgya, hogy a vád alá helyezett személyektől ujjlenyomatot és DNS-mintát vesz a nyomozó hatóság, amelyeket az ország különböző területein eltérő szabályok szerint tárolnak. (Az egyik érintett 11 éves volt, mikor betörési kísérlet miatt mintát vettek tőle.) A panaszosokat az eredeti vádak alól felmentették, illetve az eljárást megszüntették, a hatóság ennek ellenére továbbra is őrizte a levett mintákat. A Bíróság Nagytanácsban eljárva, egyhangúlag marasztalta el az Egyesült Királyságot, amiért a minták őrzésére vonatkozó szabályok olyan általános és aránytalan felhatalmazást adtak a hatóságoknak, ami megsértette a köz- és a magánérdek közötti egyensúlyt. (*Case of S. and Marper v. the United Kingdom*, no. 30562/04 and 30566/04, judgment of 4 December, 2008)

Tipikus ügycsoportot képeznek azok a panaszok, amelyek a titkosszolgálatok által kezelt adatokat érintik. Kérdésként merült fel, hogy mi lehet a sorsa azoknak az információknak, amiket még a rendszerváltás előtti, nem jogállami rendszerekben gyűjtöttek össze?

Egy román panaszost 1948-ban államellenes bűncselekmény miatt egy éves szabadságvesztésre ítélték. A rendszerváltást követően kártérítést kért az állami hatóságoktól a diktatúra idején való elítéltetéséért. Az eljárás során derült ki, hogy a szolgálatok valótlan adatokat is tároltak róla, a jogi végzettségű panaszos kérte, hogy ezeket az adatokat töröljék. A történet tovább bonyolódott, amikor kiderült, hogy a panaszos anyagát összekeverték egy másik személy anyagával. A panaszos kifogásolta, hogy ilyen módon becsületét is sérelem érte. A sikertelen hazai jogorvoslati próbálkozásokat követően a Bíróság kifejtette, hogy azok az információk, amelyeket a titkosszolgálatok a polgárokról gyűjtenek, a magánszférához tartoznak, különösen akkor, ha azok az érintett távoli múltjára vonatkoznak. A titkosszolgálatok legitim módon működhetnek, de a titkos megfigyelés csak annyiban engedhető meg, amennyiben az szűken értelmezve a demokratikus intézmények védelme érdekében szükséges. Romániát elmarasztalták, mivel az adatok gyűjtésére és tárolására vonatkozó szabályok túl tágak, nem határozzák meg pontosan a megfigyelhető személyek kategóriáit, a gyűjthető információk jellegét, a tárolás időbeli korlátait, a felügyeleti garanciákat. A vonatkozó jog minősége tehát elégtelen. (*Case of Rotaru v. Romania*, no. 28341/95 of May 4 2000)

Az Egyezmény 10. cikkelye tartalmazza a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő emberi jogot:

10. cikk – Véleménynyilvánítás szabadsága

1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon kívül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna. Ez a cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép vállalatok működését engedélyezéshez kössék.

2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozó-soknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.

A 10. cikkely szintén kiterjesztően értelmezve nem csak a szabad véleménynyilvánításhoz, hanem a közérdekű információk megszerzéséhez és átadásához való jogot is tartalmazza. A Bíróság gyakorlata alapján a 10. cikk az adatot kibocsátó szándéka alapján minősít egy adatot közérdekűnek, vagyis azokhoz a nyilvános adatokhoz segíti a hozzáférést, melyeket eleve a nyilvánosságnak szántak.

Az *Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland* (judgment 29 October 1992, Series A no.246-A) ügyben a Bíróság azért marasztalta el Írországot (és kötelezte hatalmas kártérítés megfizetésére), mert az ír hatóságok az ír abortusz-tilalomra hivatkozva megtiltották, hogy az abortusz-tanácsadást is végző kérelmezők a közeli angliai klinikák címét megadják az asszonyoknak. A Bíróság nem az abortusz-tilalom jogalapját támadta, hanem azt, hogy a közérdekű és nyilvánosságnak szánt információkhoz való hozzájutást korlátozták.

A *Herczegfalvy v. Austria* (judgment of 24 September 1992, Series A no.244) ügyben a magyar származású elmebeteget elzárták az olvasnivalótól, televíziónézéstől, rádióhallgatástól. A Bíróság a korlátozás kiszámítható és pontosan megfogalmazott jogi alapját hiányolta, hiszen ennek hiánya önkényes jogfosztáshoz is vezethet.

A Bíróság ugyanakkor a közérdekű információk nyilvánosságra hozatalánál az államok részéről nem követel meg aktív, tevékeny magatartást, így a már említett *Guerra and Others v. Italy* (judgment of 19 February 1998, Reports 1998-I.p.210) ügyben nem a 10. cikkely, hanem a 8. cikkely megsértéséért marasztalta el Olaszországot azért, mert a hatóságok nem tettek meg mindent, hogy egy környezetszennyező üzem működéséről a környező lakosságot tájékoztassák.

A jogi szempontból kuriózumnak számító, magyar Alkotmánybíróság ellen indított információszabadság-per legérdekesebb vonása, hogy 2009. április 14-én a strasbourgi Európai Emberi Jogi Bíróság is ítéletet hozott az ügyben (*Case of Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary, application no. 37374/05*).^[26] 2005-ben a TASZ egy, a Büntető Törvénykönyv alkotmányossági vizsgálatával kapcsolatos, utólagos normakontrollt indítványozó beadvány kiadását kérte, melyet egy országgyűlési képviselő és több magánszemély nyújtott be közösen az Alkotmánybírósághoz. A Legfelsőbb Bíróság Pfv.E.21.872/2005/2. sz. ítéletében a TASZ adatkérését azzal utasította el, hogy a beadvány az indítványozók

[26] [http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Hungary&sessionid=22092374&skin=hudoc-en -2010.11.10.](http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Hungary&sessionid=22092374&skin=hudoc-en -2010.11.10)

személyes adatának minősül és „önmagában azért, mert a normakontroll iránti kérelem alapján az Alkotmánybíróság egy mindenkit érintő jogszabályt vizsgál felül, maga az indítvány és annak tartalma közérdekű adatnak nem tekinthető.” A strasbourgi bíróság ítéletében megállapította, hogy elsősorban a véleménynyilvánítás szabadságát és a sajtószabadságot sértette az alkotmánybírósági beadvány kiadásának megtagadása, melyről a beadványozó országgyűlési képviselő a nyilvánosságot egyébként már tájékoztatta. Az ő „magánszférája” egyébként is szűkebb, mint egy nem közéleti szereplőé, így a személyes adatok védelmére hivatkozás egyfajta „cenzúrát” jelentene a közélet nyilvánosságában, ami egy demokratikus társadalomban nem elfogadható. A strasbourgi bíróság nem tulajdonított jelentőséget annak a ténynek, mely szerint az alkotmánybírósági beadványt nemcsak egy országgyűlési képviselő, hanem két olyan személy is aláírta, akik nem minősülnek közszereplőnek, és nem gyakorolnak közhatalmi jogosítványokat sem. A véleménynyilvánítás szabadságának érvényesülésével kapcsolatos bírósági jogértelmezés ezért nem teljes körű, hiszen nem foglalkozik érdemben azzal, hogy egy nem közszereplő, esetlegesen jogi képzettséggel sem rendelkező magánszemély is csak úgy kezdeményezhet alkotmánybírósági eljárást, ha egyben vállalja a beadványában kifejtett véleményének nyilvános (szakmai) megmérettetését, kritikáját is. A bíróság ítéletével kapcsolatos kifogás a személyes adatok védelmének oldaláról is felvethető, hiszen az Avtv. szerint csak a közfeladatot ellátó személy feladatkörével összefüggő adatai közérdekből nyilvánosak, más természetes személy esetében azonban mind az uniós, mind a hazai jog az információs önrendelkezés elsőbbségét hangsúlyozza. Egy több személy által aláírt beadvány esetében pedig a beadvány tartalma valamennyi személy személyes adatának minősül, így nincs lehetőség a közérdekből nyilvános és a nem nyilvános részek elkülönítésére. A bíróság ítélete így nem foglal állást abban a kérdésben sem, hogy egy közszereplő feladatkörével összefüggő személyes adatainak, véleményének nyilvánosságához fűződő (köz)érdek mennyiben előzheti meg az egyéb természetes személyek ugyanezen adataik feletti rendelkezési jogát. E körben a bíróság ítélete nem tér ki arra a lehetőségre sem, hogy ilyenkor a beadvány (esetleg részlegesen) anonimizálható-e, hanem a beadvány egészének nyilvánosságra hozatalát látja jogszerűnek. Az Európai Emberi Jogi Bíróság ítélete tehát minden kérdést nem oldott meg megnyugtató módon az alapjogok kollíziója esetén, de a közszereplők helyzetének megítélésében mindenesetre egyfajta jövőbeli iránymutatással szolgál.

3. A KÖZSZEREPLŐK ADATAINAK NYILVÁNOSSÁGÁRÓL HOZOTT ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI ÉS EURÓPAI EMBERI JOGI ALAPÚ ÉRTELMEZÉSEK

A közérdekből nyilvános adatok kérdéskörének legfontosabb kihívását a közszereplők adatainak nyilvánossága jelenti. Az információs szabadság alkotmányos célja a közszféra átláthatósága, transzparenciája, ezért az információs szabadság területének egyik „izgalmas” alkotmányos kérdése az ún. közszereplők közérdekből nyilvános adatainak kérdésköre.

Az elmúlt években a magyar Alkotmánybíróság számos iránymutató határozatot hozott azzal kapcsolatban, hogy a közfunkciót betöltő magánszférája szűkebb, mint a civil polgároké. Ennek egyik oka, hogy a habermasi értelemben vett politikai nyilvánosság kritikai funkcióját csak a közszereplőkkel, mint „közéleti emberekkel” kapcsolatba hozható információk ismeretében képes gyakorolni, másrészt az állami szféra működésébe vetett bizalmat alapvetően szétrombolja a „titkosítás” és „titkolózás” gyakorlata és légköre. Az Alkotmánybíróság az említett két ok mellett – a Magyar Dolgozók Pártja és a Magyar Szocialista Munkáspárt iratanyagának kutathatósága kapcsán – a történelmi kutatások segítségét is célként jelölte meg az információszabadság elveinek érvényre juttatása során.

„Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata, hogy a demokratikus államélet és közvélemény érdekében az állami tisztségviselők és más közszereplő politikusok alkotmányosan védett magánszférája másokénál szűkebb; különösen ki kell tenniük magukat mások kritikájának [legutóbb 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABK 1994. június, 277.]. Ehhez azonban személyes adataik ismeretére is szükség lehet, amennyiben azok funkciójukkal vagy közszereplésükkel összefüggenek. A közhatalmat gyakorlók vagy a politikai közszereplést vállalók esetében a személyeknek – különösen a választópolgároknak – a közérdekű adatok megismeréséhez fűződő joga elsőbbséget élvez az előbbieket olyan személyes adatainak védelméhez képest, amelyek köztevékenységük és annak megítélése szempontjából jelentősek lehetnek.” (60/1994. (XII. 24.) AB határozat)

Ezzel a tiszta elméleti kifejtéssel szemben pesszimista nézőpontú kritikaként felvethető, hogy a gyakorlatban a „közélet átláthatósága” jelszavával a manipulatív sajtó visszaélhet a sajtószabadság nyújtotta lehetőségeivel. Ehhez két módszer is igénybe vehető: az „agyonhallgatás” és az „agyonfürkészás”. Azok a politikusok, akiknek irányzatával a tömegműediumok, vagy az azokat irányító hatalmi körök szemben állnak, vagy soha nem kapnak semmilyen nyilvánosságot, vagy épp ellenkezőleg, agresszív reflektorfény és kritika övezi minden léptüket vagy esetleges botlásaikat. Véleményem szerint, bár a gyakorlatban hasonló visszaélések történhetnek, és minden bizonnyal történnek is, ezek olyan kockázatok, melyeket – bizonyos szintig – a közélet szereplőinek el kell viselniük. A hangsúly inkább a határ megvonásán van, hiszen az ízléstelen híradások és a zaklatás ellen a közélet szereplőinek is joguk van védekezni.

Az adatvédelmi biztos egy konkrét nyilatkozatában kiemelte, hogy *„a sajtó beszámolhat a politikusok egészségi állapotáról. Álláspontja szerint azonban, ha egy olyan betegségről adnak hírt, amely a politikus tisztségének betöltését nem akadályozza, személyiségi jogsértést követnek el. Az érintett személy ilyenkor pert indíthat a sajtóorgánum ellen. Azt, hogy a konkrét ügyben történt-e jogsértés, a bíróságnak kell eldöntenie. ...egy politikus akkor sem köteles megmondani az igazat súlyos betegségéről, ha újságírók erről faggatják.”*^[27]

[27] Nagy, 1998, 1-2.

A politikusok betegségeivel kapcsolatban eltérő nemzetközi szokások alakultak ki, a francia elnök, Francois Mitterand például eltitkolta választói elől, hogy halálos betegen kívánja betölteni az államfői tiszteket, az amerikai „totális” nyilvánosság – például Reagan elnök bélműtétjéről készített felvételek – viszont súrolja a jó ízlés határát. Az orosz, illetve a volt szovjet állami vezetők (szenvedély)betegségeit, ha csak lehetett, a végsőkig – sőt néha azon túl is (például Lenin esetében) – titkolták. Antall József egykori miniszterelnök betegségről – részletek említése nélkül – egy orvoscsoport hetente tájékoztatta az MTI-t, így arról tudomást szerzett a magyar közvélemény, hogy mikor milyen orvosi kezelést kapott s mikor nem tudta ellátni miniszterelnöki teendőit. Egyes politikusok megpróbálnak betegségükből erényt kovácsolni, illetve előfordul az is, hogy a közvélemény pozitívan értékeli, ha önként beszámolnak állapotukról. Az Antall Józseffel 1993-ban készített, ún. „pizsamás interjú” után megnőtt a népszerűsége, Horn Gyula 1994-ben bekövetkezett, súlyos autóbalesete egyes elemzők szerint szintén „használt” a kormányfő és pártja választási eredményeinek.

Ugyanakkor a Caroline von Hannover versus Németország ügyben^[28] az Európai Emberi Jogi Bíróság 2004-es ítéletében hangsúlyozta, hogy a monacoi hercegnő semmilyen állami tisztséget nem visel, a privát emberként végzett tevékenysége (piaci bevásárlás, gyermekei iskolába kísérése stb.) közben, engedélye nélkül készített bulvárfotók nyilvánossága mellett nem állnak közéleti érdekek, a tudósítások nem szolgálnak alapjául társadalmi vitáknak, csupán szórakoztatási célból pedig senkinek a magánszféráját nem lehet korlátozni, megrövidíteni. Mindez ellentétes volt a korábbi német bírósági jogértelmezéssel, mely szerint a hercegnő „par excellence” közéleti szereplő. Az ítélet rámutatott arra, hogy az információszabadság és a magánélet védelme közötti konfliktus megítélésében az egyes kultúrák között milyen nagy értelmezési (és tolerancia) különbségek adódnak.

Egy másik, nagy port felvert – legfőképpen a nyilvánosság és a politikai fórumokon zajlott – ügyben 2006 őszén a német Bild magazin leleplező cikket és fotókat közölt^[29] Günter Verheugen német, volt magas rangú pártpolitikus, akkoriban az Európai Unió iparügyi biztosa magánéletéről. A 62 éves (családos) politikus viszonyt kezdett fiatal, szintén családos beosztottjával, akit kabinetfőnökének nevezett ki és akivel – ahogy a magazin képei tanúsítják – kézen fogva sétált egy litvániai nudista strandon. Verheugen kijelentette, hogy a magánéletéhez tartozó képek nyilvánosságra hozatala sérti személyiségi jogait, ugyanakkor sokan feltették a kérdést: megengedheti-e magának egy magas rangú politikus, az Európai Bizottság oszlopos tagja, hogy szabadidejében így viselkedjen? Berlin és Brüsszel – az EU etikai kódexén átlépve – megvédte a biztost és José Manuel

[28] http://www.legalday.com/commentaries/Michael_Simkins/Von_Hannover_v_Germany_Privacy.html. 2010-03-02

[29] <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,680825,00.html> - 2010-07-30

Barroso^[30] elnök véleményét is úgy tolmácsolta szóvivője, hogy a magánéleti képeket kizárólag az érintett engedélyével lehetett volna nyilvánosságra hozni.

Az eset rávilágít arra a tényre, hogy a közszereplők magánszférájának védelme körében különös jelentősége van az egyedi politikai tényezőknek, így egységes elbírálásra a jogon kívül egyáltalán nem, a jogalkalmazásban pedig csak különös nehézségek árán van lehetőség.

Magyarországon a 2009 novemberében elfogadott új Polgári Törvénykönyv kodifikációja során különös hangsúlyt kapott a *közszereplők* sajátos helyzetének és védelmének problematikája, egyértelmű és szabályozással próbálva elejét venni a korábban oly gyakori értelmezési gondoknak. A közszereplők jó hírnévhez való jogának védelme, másrészt a közönségnek a véleményalkotáshoz, a társadalmi ellenőrzéshez való joga érvényesülésének konfliktusában nagy szerepet szánnak a bírói gyakorlatnak, mert az indokolás szerint az esetek sokfélesége nem teszi lehetővé, hogy akár a közszereplő jogainak korlátozását, akár a jogellenesség alóli felmentést a törvény kategorikusan tartalmazza. Az új szabályozás szerint, ha a közhatalmat gyakorló, közfeladatot ellátó személy vagy közszereplő jó hírnevét és becsületét a közhatalom gyakorlásával, a közfeladat ellátásával vagy közszereplői minőségével összefüggésben sértették meg, a *jogsértés megállapításához szükséges a valótlán tény állítása, híresztelése vagy való tény hamis színben történő feltüntetése és a jogsértő szándékos vagy súlyosan gondatlan eljárása*. A jogsértő mentesül a jogkövetkezmények alól, ha bizonyítja, hogy eljárása nem volt szándékos vagy súlyosan gondatlan. A sértettet terheli jó hírneve megsértésének bizonyítása, a sajtónak azonban módjában áll kimentenie magát bizonyítva, hogy eljárása sem szándékosnak, sem súlyosan gondatlannak nem tekinthető. Szándékosnak minősül a jogsértés, ha a sajtó tudta, hogy jóhírnév sértő közlése, állítása valótlán, tekintet nélkül arra, hogy az olvasó (néző) tudatos félrevezetése a közlés fontos vagy kevésbé fontos részére vonatkozott-e. A sajtóra irányadó alapvető szakmai szabályok, követelmények figyelmen kívül hagyása vezethet a súlyos gondatlanság megállapításához. Ha pl. a sajtó tényfeltáró elemzése – enyhe gondatlanság miatt – tartalmaz ugyan a közlés érdemét nem érintő pontatlanságokat, az írás (műsor) ezen fogyatékosai nem adhatnak jogi alapot az egyébként a köz érdekét szolgáló közlés készítője elleni sikeres fellépésre.^[31]

Mivel az új Ptk. hatálybalépését elhalasztották és a kódexet nagy valószínűséggel felülvizsgálják, kérdéses, hogy mi marad meg az új szabályozásból a jövőben.

[30] <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1563023/EU-backs-commissioner-over-lovers-promotion.html>, 2010-07-30

[31] <http://www.parlament.hu/irom38/05949/05949.pdf>, 2010-03-02

IRODALOM

- Ádám Antal (1998): *Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás*, Osiris, Budapest
- Balogh Zsolt György (1998): *Jogi informatika*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- Bitskey Botond (1997): Az alkotmányosság alapelvei, In: *Alkotmányjogi alapismeretek*, szerk.: Schanda Balázs, Csokonai Kiadó, Debrecen
- Bull: *Datenschutz, Informationsrecht und Rechtspolitik*, 2005
- Chronowski Nóra (2005): „Integrálódó” *alkotmányjog*, Dialóg Campus, Budapest-Pécs
- Grád András (2005): *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*, A Strasbourg Bt. Kiadása, Budapest
- Majtényi László (2003): Az információs jogok In: *Emberi jogok*, szerk.: Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila, Osiris Kiadó, Budapest
- Möllers, Martin H. W. – Ooyen, Robert Chr. van (Hrsg.): *Jahrbuch Öffentliche Sicherheit* 2002/2003, 2003
- Nagy Gergely: Titkolózhat a beteg politikus, *Népszava* 1998. április 21. 1-2.
- Sólyom László (2001): *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*, Osiris Kiadó, Budapest